

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/181542,Tomasz-Sikorski-Z-krzyzem-harcerskim-na-tulaczach-szlakach.html>
17.04.2024, 18:29

Tomasz Sikorski: Z krzyżem harcerskim na tułaczach szlakach

W czasie II wojny światowej poza granicami kraju znalazła się polska młodzież, w tym młodzież harcerska, oraz mnóstwo dzieci, które należało objąć opieką wychowawczą.

Szachini Iranu (Persji) Farah Pahlawi otrzymuje kwiaty od polskich harcerek, Teheran 1943 r. Fot. ze zbiorów autora

Pierwszą falę tułaczą stanowili ewakuujący się żołnierze rozbitych w 1939 r. jednostek Wojska Polskiego oraz towarzysząca im ludność cywilna. Ich szlak wiódł przez Rumunię i Węgry do Francji. Część wojska dotarła do Syrii. Tam na obszarze kolonialnym uzyskanym przez Francję w wyniku I wojny światowej, od jesieni 1939 r. Wielka Brytania i Francja planowały formowanie jednostek wojskowych mających wziąć udział w walkach w Europie. Za zgodą Francji w kwietniu 1940 r. gen. Władysław Sikorski wydał rozkaz sformowania w Syrii Brygady Strzelców Karpackich. Dowódcą brygady został płk dypl. (później gen. bryg.) Stanisław Kopański. Po kapitulacji Francji w czerwcu 1940 r. Brygada Karpacka opuściła Syrię i udała się do Latrun w Palestynie. W styczniu 1941 r. jednostka została przeorganizowana, otrzymując nazwę Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich.

Drugi rzut uchodźstwa nastąpił na początku 1942 r. w czasie wychodzenia ze Związku Sowieckiego armii gen. Władysława Andersa. Przy tej okazji ewakuowano też znajdującą się w rejonach jej formowania polską ludność cywilną, głównie mieszkańców Kresów Wschodnich, wcześniej deportowanych w głąb ZSRS - na jego północ, za Ural, do

Kazachstanu i na Syberię. Pierwsza ewakuacja kobiet i dzieci oraz części wojska nastąpiła 24 marca, a cała Armia Andersa została ewakuowana w okresie 9–31 sierpnia 1942 r. Jej główny szlak wiódł drogą morską z Krasnowodzka (ob. Turkmenbaszy) w Turkmeńskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej (ob. Turkmenistan), przez Pahlevi (ob. Bandar-e Anzali) w Persji¹ (ob. Iran) oraz Irak, do Palestyny. W pierwszym rzucie przemieściło się ok. 33 tys. wojskowych i ok. 11 tys. cywilów, w tym ponad 3 tys. dzieci.

W drugim rzucie tą samą drogą ruszyło ponad 43 tys. żołnierzy i ok. 25 tys. cywilów, w tym ponad 9 tys. dzieci. Ostatnia ewakuacja nastąpiła drogą lądową z Aszchabadu do Meszhedu i objęła resztę cywilów. Łącznie ZSRS opuściło ponad 115 tys. Polaków: 78,5 tys. żołnierzy, 37 tys. cywilów, w tym 14–18 tys. dzieci.

Los dzieci-tułaczy

W turkmeńskim Aszchabadzie, przy granicy z Persją, powstał wielki polski sierociniec, do którego kierowano dzieci z całego Związku Sowieckiego. Ofiarnie działała tam piosenkarka Hanka Ordonówna i jej mąż Michał hr. Tyszkiewicz. Większość cywilów, głównie kobiety i dzieci, została rozesłana do polskich ośrodków uchodźczych w Indiach i Afryce, część wysłano nawet do Nowej Zelandii i Meksyku, a mniejsze grupy pozostały na Bliskim Wschodzie – początkowo w Persji, później w Libanie i Palestynie.

W Afryce utworzono 22 osiedla uchodźcze; najbardziej znanymi były: Tengeru w Tanganice (ob. Tanzania), Masindi i Koja w Ugandzie oraz Oudtshoorn w Związku Południowej Afryki (ob. RPA). Wiele dzieci znalazło schronienie w Indiach, głównie w osiedlu Valivade k. Kolhapur przeznaczonym dla dzieci starszych i Balachadi na półwyspie Kathijawar – dla młodszych. Ikoną akcji opiekuńczej dla polskich dzieci w Indiach stał się maharadża Jam Saheb Digvijaya Sinhji. Dzieci, które na dłużej zatrzymały się w Persji, otoczyła szczególną opieką szachini Iranu Farah Pahlawi. Po wojnie za swoje zasługi została odznaczona Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski i Orderem Uśmiechu nadawanym przez dzieci.

Harcerska metoda wychowawcza

We wszystkich wymienionych ośrodkach w procesie zacierania w dziecięcej pamięci traumatycznych przeżyć i w przywracaniu normalności z wielkim sukcesem wykorzystywana była harcerska metoda wychowawcza. Szybko powstawały nowe zastępy i drużyny. Problem stanowił niedobór doświadczonej kadry instruktorskiej.

Praca harcerstwa na Wschodzie została zapoczątkowana już w 1940 r. Pierwsze działania podjęto w Brygadzie Strzelców Karpackich w Syrii i Palestynie. W październiku 1940 r. część brygady została przeniesiona do Egiptu w rejon Aleksandrii, a w listopadzie z powodu niedoboru szeregowców w ośrodku zapasowym brygady w Latrun w Palestynie z oficerów utworzono Legię Oficerską.

Do Legii miał przydział ppor. hm. Ignacy Płonka, który został potem jednym z najaktywniejszych instruktorów harcerskich działających na Wschodzie. Od 1916 r. był on

skautem w Brzozowie na Podkarpaciu, a następnie drużynowym drużyn harcerek w Brzozowie i we Lwowie, a potem m.in. komendantem hufca w Przemyślu i Tarnobrzegu. Miał więc konkretne doświadczenie w pracy organizacyjnej. Do Palestyny dotarł z Węgier, gdzie początkowo był internowany jako podporucznik rezerwy WP, a potem został przydzielony do pracy w liceum w Szikszó.

Harcerze się organizują

W kwietniu 1940 r. za zgodą dowódcy Brygady Strzelców Karpackich płk. Kopańskiego powstał pierwszy krąg starszoharcerski, który założył pfm. Zbigniew Kawalec. Krótco potem zorganizowany został Harcerski Hufiec Palestyński, a komendantem mianowano ppor. hm. Płonkę. Szybko zakładano drużyny harcerek i zuchowe oraz kolejne kręgi starszoharcerskie.

W dniach 12 i 13 października 1941 r. w Tel Awiwie odbyła się konferencja instruktorska, która uzyskała status I Walnego Zjazdu ZHP na Bliskim i Środkowym Wschodzie, co zostało ustalone podczas obrad. Jej organizatorem był hm. Ryszard Kawalec. Powołano Radę Starszozuchową mającą wspierać komendę organizacji, której przewodniczącym mianowano mjr. dyplomowanego, później ppłk. hm. Stanisława Sieleckiego².

Tekst pochodzi z numeru 6/2022 „Biuletynu IPN”

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](#)

► [Zobacz też stronę projektu Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności](#)

Przypisy:

¹ W tamtym okresie używana była nadal zwyczajowo nazwa Persja, chociaż formalnie od 1935 r. był to Iran.

² Pełnił tę funkcję do listopada 1948 r. W lutym 1946 r. został wiceprzewodniczącym ZHP poza granicami Kraju, a od marca 1951 r. był jego przewodniczącym.